

IV. RECENZIJOS

Doc. dr. Danutė Jočienė
Dr. Skirgailė Žaltauskaitė–Žalimienė

**DAKTARO I. VĖGĖLĖS MOKSLINĖS MONOGRAFIJOS „ĮMONĖMS
TAIKYTINA TEISĖ IR PIRMINIS STEIGIMASIS
EUROPOS BENDRIJOS TEISĖJE“
RECENZIJA**

Daktaro Igno Vėgėlės monografijos „Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje“ dalykas iš tiesų labai aktualus ir Lietuvai, ir Europos Sąjungos valstybėms narėms. Lietuvoje šią svarbą grindžia *Europos sutartis, steigianti asociaciją tarp Europos Bendrijų bei jų šalių narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės*¹, pasirašyta 1995 m. birželio 12 d. (Seimas ratifikavo sutartį 1996 m. birželio 20 d.) ir įsigaliojusi 1998 m. vasario 1 d. Šios sutarties preambulėje buvo patvirtintas Lietuvos tikslas tapti Europos Sąjungos nare ir įtvirtintas šalių siekis sukurti naują palankesnę aplinką tarpusavio ekonominiams santykiams². Ši sutartis ir iš jos išplaukiantys abiejų sutartį pasirašiusių šalių įsipareigojimai yra labai svarbūs Europos Sąjungos teisės požiūriu, nes vadinamosios Europos sutartys sudaro Europos Sąjungos teisės dalį. Minėta Europos sutartis suteikia Lietuvai Europos Bendrijos (toliau – EB) *asocijuoto nario teises*. Europos sutarties 69 straipsnyje (įstatymų suderinimas) nustatyta, kad svarbi Lietuvos ekonominio integravimosi į Bendriją sąlyga yra *dabartinių ir būsimų Lietuvos įstatymų suderinimas su Bendrijos teisės aktais*, taip pat įtvirtintas Lietuvos įsipareigojimas užtikrinti, kad jos *įstatymai būtų laipsniškai suderinti su Bendrijos teisės aktais*. Europos sutarties su Lietuva II skirsnio nuostatos yra skirtos *steigimuisi*: 44 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas *Lietuvos įsipareigojimas nuo Europos sutarties įsigaliojimo momento palengvinti Bendrijos bendrovėms ir piliečiams sąlygas steigtis savo teritorijoje*, o tai reiškia, kad *Bendrijos bendrovėms steigtis suteikiamas ne mažiau palankus statusas negu tas, kuris taikomas jos pačios bendrovėms* arba bet kurios trečios šalies bendrovėms. Taip pat ir *Lietuvoje įsteigtų Bendrijos bendrovių padalinių ir filialų veiklai suteikiamas ne mažiau palankus statusas negu tas, kuris taikomas jos pačios bendrovėms* arba bet kurios trečios šalies bendrovės filialams ir padaliniais Lietuvoje. Taigi Lietuva įsipareigoja netaikyti *jokių diskriminuojančių priemonių* arba veiksmų Bendrijos įmonių ir piliečių steigimosi bei veiklos jos teritorijoje atžvilgiu, palyginti su jos pačios bendrovėmis ir piliečiais.

EB teisės požiūriu steigimosi teisę pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties (toliau EB sutartis) 43 (buvusį 52) straipsnį galima priskirti *pagrindinėms laisvėms* pagal EB sutartį, nes ji kartu su kitomis laisvėmis sudaro Europos *vidaus rinkos pagrindą*. Vidaus rinka pasireiškia tuo, kad laipsniškai atsisakoma egzistuojančių nacionalinių rinkų, kurias pakeičia *bendroji rinka*. Sukūrus bendrąją rinką visiems Europos Sąjungos piliečiams suteikiama galimybė veikti Europoje kaip nacionalinėje rinkoje. Teigtina, kad Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą ši laisvė įgaus didžiulę reikšmę Lietuvos ekonominėje, teisinėje ir socialinėje sistemoje. I. Vėgėlė monografijoje apsiriboja viena iš steigimosi laisvės pagal EB teisę rūšių – pirminio steigimosi laisve ir nagrinėja ją įmonių atžvilgiu neaptardamas fizinių asmenų pirminio įsiteigimo laisvės.

I. Vėgėlės monografiją sudaro įžanga, keturios dalys, išvados bei naudotos literatūros ir šaltinių sąrašas. Kiekviena darbo dalis suskirstyta į skyrius, o šie – į skirsnius, kuriuose ap-

¹ Valstybės žinios. 1998. Nr. 11-266.

² *Guild E. Free Movement of Person in the European Union.* – London: Butterworths, 1996. P. 333-337.

žvelgiamos skirtingos to paties dalyko problemos. Literatūros sąrašė yra 139 pozicijos, o kitų šaltinių sąrašė – 199 pozicijos. Taigi tiek literatūros sąrašo gausa, tiek pačios monografijos turinys leidžia daryti išvadą, kad autorius savo darbe apibendrina kitų mokslininkų publikacijas monografijos tema tarptautiniuose recenzuojamuose mokslo leidiniuose.

Mokslinis monografijos naujumas ir jos reikšmė nekelia abejonių. Ji svarbi tiek įmonių pirminio steigimosi teisės pačioje EB, tiek įmonių pirminio steigimosi teisės bei įmonėms taikytinos teisės Lietuvos teisėje požiūriu. Nors dauguma EB teisės specialistų sutaria, kad EB sutartis įtvirtina įmonių pirminio steigimosi teisę, tačiau kol kas praktikoje šios teisės įgyvendinimas yra ribojamas. Tarptautinės privatinės teisės normų, įtvirtintų Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, analizė, jų palyginimas su EB valstybių narių atitinkamomis teisės normomis bei susiejimas su EB pirminio steigimosi teise yra ypač reikšmingas stojant Lietuvai į Europos Sąjungą, nes tapus EB nare EB teisės normos bus tiesiogiai taikytinos Lietuvoje. Šis darbas taip pat vertintinas kaip pirmasis mokslinis darbas Lietuvoje, kompleksiskai ir sistemingai nagrinėjantis įmonėms taikytiną teisę, o tai ypač svarbu aiškinant, taikant arba siūlant keisti naujajį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą.

Kalbant apie monografijos struktūrą pažymėtina, jog nagrinėti įmonėms taikytinos teisės ir pirminio steigimosi teisės problemas viename darbe yra logiška. Pagirtinas ir autoriaus dėmesys pagrindinėms sąvokoms – joms skirta visa pirmoji monografijos dalis „Pagrindinės sampratos“. Šioje dalyje analizuojama įmonių, kurioms suteikiama EB steigimosi laisvė, samprata, nurodomi pagrindiniai jos požymiai, atskleidžiamos pagrindinės teisės doktrinoje vartojamos įmonėms taikytinos teisės sampratos, apibūdinami EB steigimosi laisvės požymiai bei išimtys, atribojamas antrinis ir pirminis steigimasis. Pažymėtina, kad autorius, cituodamas kai kuriuos EB teisės mokslininkus, naujos įmonės kūrimą priskiria įmonių pirminio steigimosi teisei. Toks įmonių pirminio steigimosi teisės traktavimas yra diskutuotinas klausimas, nes tokiu atveju turėtume kalbėti apie *antrinės steigimosi laisvės* taikymą. Taip pat autorius siūlo originalų įmonių pirminio steigimosi būdą, t. y. *įmonei taikytinos teisės pakeitimą neatšizvelgiant į tai, kurioje valstybėje yra įmonės administracijos centras* ir ar jis perkeliamas į kitą valstybę. Vienas iš nedaugelio tokios nuomonės atstovų U. Drobni¹ taip pat manė, kad pirminio steigimosi laisvės forma galėtų būti laikomas ir toks atvejis, kai bendrovė keičia savo statusą neperkeldama valdymo institucijų būstinės.

Šios dalies pabaigoje pateikiama įmonių teisės derinimo EB analizė: klasifikuojami įmonių teisės derinimo pagrindai, įtvirtinti EB sutartyje, pateikiamos pagrindinės konvencijos, sudarytos vadovaujantis EB sutarties 293 straipsniu, į „keturių kartų“ EB įmonių teisės aktus skirstomi antrinės EB teisės aktai, reguliuojantys EB įmonių teisę.

Antrosios monografijos dalies „Įmonėms taikytina teisė“ pirmuosiuose skyriuose analizuojami tarptautinėje privatinėje teisėje taikomi įmonėms taikytinos teisės kriterijai, nagrinėjami klausimai, reguliuojami pagal įmonei taikytiną teisę. Pasirinkti metodai leido suskirstyti įmonėms taikytinos teisės kriterijus į dvi grupes: besiremiančius juridinio asmens fikcijos ir realine teorijomis.

Autorius lygina du plačiausiai paplitusius įmonėms taikytinos teisės kriterijus – *inkorporacijos* (arba steigimo vietos) bei *siège réel* (arba realios buveinės) ir daro išvadą, kad remiantis *inkorporacijos* kriterijumi įmonei suteikiamos galimybės perkelti administracijos centrą į kitą valstybę, o realios buveinės kriterijus tokios galimybės nesuteikia, nes taikant jį įmonės realios bei registruotos buveinės vieta turi sutapti. Be to, valstybėse, taikančiose *siège réel* doktriną, taikomi skirtingi įmonės realios buveinės apibrėžimai, todėl net tarp *siège réel* kriterijų taikančių valstybių gali kilti problemų nustatant įmonei taikytiną teisę.

Kituose šios dalies skyriuose pateikiamos EB institucijų priimtų teisės aktų, jų projektų bei konvencijų, sudarytų remiantis EB sutartimi, nuostatos, reglamentuojančios įmonėms taikytinos teisės ir su šiuo teisės institutu susijusius klausimus. Apibendrinus šiuos teisės aktus ir teisės specialistų nuomones daromos išvados ir apibendrinimai.

Trečiojoje monografijos dalyje „Įmonių pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje“ nagrinėjamas įmonių pirminio steigimosi teisės reglamentavimas EB antrinės teisės aktuose

¹ Drobni^g U, von Bar C. Europäisches Gemeinschaftsrecht und Internationales Privatrecht. – Köln, 1990.

bei naujausiuose jų projektuose, nagrinėjama Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija įmonių pirminio steigimosi srityje. Ypač plačiai analizuojamas Teismo sprendimas *Centros* byloje. Atkreiptinas dėmesys, kad autorius naudojosi naujausių bylų, kurių Europos Teisingumo Teismas dar nėra išsprendęs, medžiaga, pavyzdžiui, nagrinėja generalinių advokatų išvadas tokiose bylose. Apibendrinamas įvairius atvejus ir nuomones autorius pažymi, kad sėkmingai pirminio steigimosi teisės problema yra sprendžiama reglamentuose bei jų projektuose, įtvirtinančiuose bendras organizacijų formas EB. Taigi EB antrinės teisės aktai suteikia pirminio steigimosi teisę tik kai kurioms įmonių formoms. Europos Teisingumo Teismas nepateikia aiškaus atsakymo, ar pirminio steigimosi teisė turi būti suteikiama ir kitoms įmonių formoms ir tai, ar EB įmonių steigimosi teisė užkerta kelią *siège réel* doktrinos taikymui. Vis dėlto pažymima, kad *siège réel* doktrina yra nesuderinama su EB teise, kai dėl jos taikymo įmonei perkeliant *siège réel* yra reikalaujama įmonės pasibaigimo.

Paskutiniajame šios dalies skyriuje autorius pateikia ir nagrinėja įmonių pirminio steigimosi teisės sprendimo būdus EB ir juos suskirsto į tris grupes: įmonių pirminio steigimosi laisvės užtikrinimas unifikuojant valstybių narių materialiosios teisės normas, įmonių pirminio steigimosi laisvės užtikrinimas valstybėms narėms pasirenkant vienodą taikytinos teisės kriterijų bei sprendimo būdus, siūlomas Keturioliktosios Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos projekte.

Ketvirtojoje dalyje „Įmonėms taikytinos teisės ir pirminio steigimosi teisės reglamentavimas EB valstybių narių ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose“ lyginamas įmonėms taikytinos teisės bei pirminio steigimosi teisės reglamentavimas EB valstybėse narėse. Nagrinėjami EB valstybėse narėse naudojami taikytinos teisės kriterijai, įmonėms taikytinos teisės sferos, pirminio steigimosi teisės bei užsienio įmonių pripažinimo klausimai. Minėtų teisės institutų reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisėje tiriamas paskutiniajame šios dalies skyriuje, nagrinėjamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatos. EB, įvairių užsienio valstybių teisės normų bei teisės mokslininkų nuomonių analize grindžiamos išvados, be abejonės, vertintinos kaip esminis žingsnis ir indėlis šioje srityje.

Apibendrinant monografijos vertinimą reikia pažymėti, kad joje sistemingai ir išsamiai išnagrinėta Lietuvai svarbi šiandienos problema, atlikti platūs tyrimai apibendrinant įvairius ir gausius teisinės medžiagos šaltinius. Pateiktos originalios išvados išplaukia iš atliktų tyrimų, jos yra reikšmingos teoriniu ir praktiniu požiūriu. Monografija skirta EB teisės mokslininkams ir gali būti naudojama kaip mokslinių žinių šaltinis magistrantūros ir doktorantūros studijoms.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad I. Vėgėlės parengta monografija „Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje“ pripažintina kaip mokslinė monografija ir rekomenduojama spausdinti.

